

Головна заповідь ефективного розвитку

"Уряд кожної країни зацікавлений у розвитку страхового бізнесу", – говорить Євгеній Бريدун, голова правління СК "Еталон"

Реалії останнього року чітко показують залежність фінансового капіталу від промислового, а також прогалини в управлінні державними фінансами та фінансами страховиків.

Не зумовлено як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

До зовнішніх чинників слід віднести: по-перше – макроекономічний. Так, світова економіка має спекулятивний характер, з'явилися такі поняття як токсичні активи, сміттєві цінні папери та інші. Індикатори, які використовуються для оцінки фінансових ризиків, не убезпечили від глобальних фінансових криз.

капіталу з України, що суттєво погіршить і без того негативні тенденції у зростанні від'ємного сальдо платіжного балансу у перспективі;

• фінансова криза в провідних країнах світу змушує міжнародних інвесторів реструктурувати власні портфелі, виходячи з вимог ліквідності, мотивів ризик-менеджменту та ін.; в умовах загального зникнення інтересу до "складних"

статутних фондів страховиків збільшилися порівняно з 2002 в 6,5 разів. У 2008 приріст страхових платежів був на рівні 27,4%. За вісім років істотно – в 1,4-2,1 рази збільшилася обсяг страхових платежів, з огляду на інфляційні процеси. При цьому рівень виплат за страховими послугами збільшувався з 6,6% в 2004 до 29,4% в 2008 (рис. 1). Суттєво зросла кількість страхових компаній з іноземними інвестиціями, зокрема на початку 2009 року на страховому ринку України діяло понад 80 компаній з іноземним капіталом, з них більше 10 – з 100-процентним іноземним капіталом. Такі тенденції свідчать про збільшення частки класичного страхового ринку в його сукупних обсягах. В Україні страхуванням покрито не більше 15% страхового поля, при цьому в європейських державах – 70-95%, при рівні виплат за низьковими видами страхування 40-60%.

Світова статистика, за даними компанії Swiss Re, за 2008 показує вперше, починаючи з 1980, тенденцію до зменшення страхових платежів. Країни, що розвиваються, демонструють стрімкі темпи розвитку своїх національних ринків, індустріально розвинені – зменшення. Так, світові страхові внески у 2008 становили 4 269,7 трлн. дол. США, з них 2 490,4 трлн. дол. – з страхування життя, 1 779,3 трлн. дол. США – з ризикового страхування. Зменшення світових страхових премій становить 2,0%, зі страхування життя – 3,5%, і з ризикового страхування – 0,8% (табл. 1). Прибутковість страхування у 2008, порівняно з попереднім роком, зменшилася у страхуванні життя, а також в ризиковому страхуванні. Макроекономічне світове середовище у 2008 характеризувалося зменшенням економічного зростання, і у більшості географічних областей спостерігалася помірна інфляція. Капітал акціонерів зменшився на 15-20% в ризиковому страхуванні та 30-40% в страхуванні життя. Зменшення страхових премій припало на другу половину 2008 і пов'язане з фінансовою кризою.

Таблиця 1.
Зростання світових страхових премій в 2008 порівняно з 2007, %

Види	Страхування життя	Ризикове	Всього
2008	3,5	0,8	2,0
2007	3,5	0,8	2,0

земних інвесторів. Мультиплікатор ринкової вартості страхових компаній України до вересня 2008 доходив до 4,3% від страхових премій;

• дає змогу оптимізувати оподаткування суб'єктів господарювання (придбані поліси зменшують базу оподаткування);

• збільшення обсягів кредитування фізичних та юридичних осіб;

• зростання платоспроможного попиту населення завдяки швидкому доступу до кредитних ресурсів;

• зростання обсягів прямих іноземних інвестицій та обсягів залучених коштів через ІРО.

На наш погляд, наприкінці 2008 український страховий ринок характеризувався такими симптомами: по-перше, інвестори втрадили можливість надійно вкладати страхові резерви. По-друге, спостерігалася банківська криза. Більшість банків використовувалися страховиками, як окремий потужний канал надання страхових послуг. З обмеженням на видачу нових кредитів заставне майно, яке зазвичай страхувалося як привабливий та вигідний об'єкт страхування, – було втрачено. Але основний, третій, симптом або так званий внутрішній чинник – побудова фінансів страховиків України, для якої характерні організаційні, тарифоутворюючі, загально-фінансові та інформаційні проблеми.

Серед організаційних проблем слід виділити гіпертрофовану структуру страхового ринку України, особливо в 2003-2004 роках. Так, по зібраних страхових платежах переважає добровільне майнове страхування і незначна частина інших видів страхування (табл. 2). Таку ситуацію можна пояснити як низькою ризиковістю майнового страхування (рівень виплат – 17,8%), так і значною питомою вагою в його структурі (у 2003 – 48,7%, 2004 – 46,2%) страхування фінансових ризиків (рівень виплат у 2006 становив 23,0%). Очевидно, такі операції реалізуються з метою мінімізації оподаткування суб'єктів господарювання, так як витрати на страхування зменшують базу оподаткування. Характерно, що ринкова статистика не показує незбалансованість страхового портфелю страхового бізнесу України, проте рейтинг найбільших страхових компаній уніфікований, дає тверд-

вання та їх контролю. Наявна жорстка цінова конкуренція призвела до необґрунтованого демпінгу окремих страховиків;

• значне перевищення нормативу витрат на ведення справи та відсутність контролю за їх дотриманням;

• відсутність залежності акціонерів від тарифної ставки;

• наявність особливих умов роботи з фінансово-кредитними установами (банківськими установами, кредитними спілками та ін.);

• формування страхових резервів, достатніх для виконання нормативів та їх представлення.

Вже очевидні загальнофінансові проблеми страхового ринку, про які також досить часто згадують:

• активи українських страховиків на 40% складаються з неліквідних активів;

• балансові збитки страхових компаній (прихована балансова збитковість класичних страховиків);

• критична залежність частки іноземного капіталу в статутних фондах страховиків до 50%.

Серед інформаційних проблем можна виділити відсутність налагоджених цілісних систем бухгалтерського та страхового обліку.

Іншими вразливими сторонами страхових компаній є також стратегічна направленість на збільшення частки ринку, існуюча зростання ринку (середня заробітна плата у фінансовому секторі найбільша в економіці країни), основний канал продажу – банківські установи, відсутність альтернативних каналів продажів.

Робота страхових компаній в сучасних умовах спонукає переглянути як підходи до управління страховими компаніями, так і державне регулювання страхового ринку України. Так на наш погляд, управління страховою компанією повинно бути побудовано за простою економічною моделлю: максимізація доходів та мінімізація витрат, а фінанси страховиків повинні відображатися тільки прибутком.

Забезпечення бізнесу фінансовими ресурсами фактично визначає темпи зростання і майбутній розвиток компанії.

фінансових інсталяцій, наочні слабкість регуляторності функціонування національних фінансових регуляторів та рейтингів агентств. Дієва діяльність світової фінансової системи виявляє залежність внутрішнього ринку від зовнішнього, відсутність дієвих індикаторів визначення цінності активів, наявний швидкий доступ до кредитних ресурсів.

По-друге – структурні. Традиційно приваблює на зовнішніх ринках продукція сировинних галузей України – металургійної і хімічної, на внутрішньому ринку швидко розвивається будівництво. Зовнішні заповнення та інвестиції в економіку проносять надлишковий попит на іноземну продукцію, як наслідок – стимулюється розвиток іноземного виробництва, зростає український товарооборот (види економічної діяльності з найбільшою доданою вартістю). Вітчизняні сировинні галузі у роки з найбільшими прибутками, високою рентабельністю своєї діяльності та сприятливою зовнішньоекономічною кон'юктурою на їхні товари не проводили модернізації виробництва. Отже, економіка України має яскраво виражений сировинний, енергетичний та затратний характер.

По-третє – фінансові. Погоджуючись з оцінкою заступника директора Інституту економіки та прогнозування НАН України Анастасія Даниленка, можна виділити такі фактори:

- значний дефіцит поточного рахунку платіжного балансу і його подальше зростання в умовах падіння світових цін на продукцію українського експорту послудуватиметься із скороченням припливу прямих, портфельних та фінансових інвестицій та виникненням дефіциту фінансового рахунку. В таких умовах в Україні формується негативне сальдо платіжного балансу, що призведе або до зменшення міжнародних резервів, або до подальшої девальвації гривні;
- посилення негативного впливу світової фінансової кризи на реальний сектор можливе насамперед внаслідок скорочення попиту на продукцію (тобто на перше місце виходить проблема збуту не тільки для підприємств-експортерів, а й щодо недобудованих чи побудованих (але не розпоряданих) об'єктів будівництва саме на внутрішньому ринку, реалізації банками заставленого майна тощо);
- погіршення фінансового стану підприємств-експортерів обертається для економіки загостренням ситуації на валютному ринку, скороченням доходної частини бюджету та виникненням ускладнень з обслуговуванням зовнішніх позик і внутрішніх банківських кредитів підприємствами реального сектору;
- зниження курсу гривні при наявності значних валютних дисбалансів у банківському секторі, зменшення реальних доходів населення та наростання негативних тенденцій у сфері виробництва впливають у суттєве погіршення якості банківських активів, а відлучення внутрішніх депозитів та зменшення доступності зовнішнього фінансування – у зрушення пасивів банківських установ;
- зменшення гривні та зростання ризиків зберігання заощаджень у національній валюті зумовить зростання обсягів "втечі" капіталу з країни. Втрата фінансової стабільності в Україні може спричинити зростання обсягів легального та тіньового відпливу

цілі на активні інвестиції. Складно до "еквідина" найменш падіння активів, доходів і портфельних інвестицій з фінансового ринку України і зниження ступеню довіри до банківської системи стають чинниками зменшення національної валюти. Девальвація гривні, у свою чергу, спонукає вкладників банків до подальшого вилучення депозитів у національній валюті, що в умовах критичного напруження банками валютних ризиків і введення заборони Нацбанку на приріст кредитного портфелю банків у іноземній валюті може спричинити катастрофічні наслідки для банківської системи України;

• значне скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій. Фінансова стабільність в Україні великою мірою залежить від іноземного інвестування.

Таким чином, ситуація яка склалася в кінці 2008 року на фінансовому ринку, не тимчасова, а є системною проблемою, породженою зовнішніми та підтриманою внутрішніми чинниками.

На наш погляд, загальна макроекономічна ситуація в Україні у цілому мало сприятиме ефективному розвитку страхового бізнесу в 2009-2010 роках. Серед негативних тенденцій, які впливають на страховий ринок, варто виділити:

- скорочення реальних доходів населення та середньомісячної заробітної плати, зростання безробіття, погіршення структури доходів населення, зниження частки оплати праці в структурі ВВП, хоча матиме місце збільшення середнього рівня пенсій;
- зниження купівельної спроможності населення, зрушення параметрів внутрішнього ринку – скорочення частки обороту роздрібною торгівлі в структурі ВВП;
- гальмування переходу до інвестиційної моделі росту, зміни структури зовнішньої торгівлі на користь товарів з високим ступенем обробки;
- підвищення рівня тінізації економіки.

Ми раділи і декларували, що страховий ринок України в 2002-2008 роках зростає середніми темпами і становить 47,8%, обсяг

Показник	Середній річний темп зростання	Середній річний темп зростання	Всього
Інвестиційно-розрахункові країни	-5,3	-1,9	-3,4
Країни, що розвиваються	14,8	7,1	11,1
Світові	-3,5	-0,8	-2,0

За рейтингом страхової групи Swiss Re, Україна в 2008 посідала сорок шосте місце в світі (у 2007 – 48, 2006 – 47) за зібраними страховими преміями (частково страхових премій у світовому ринку), а також за відношенням страхових премій до ВВП та премій на душу населення. Страховий ринок України займав 0,01% світового страхового ринку, за ризиковими видами страхування – майже 0,23% від світового, а із страхування життя – 0,01%.

Вітчизняний ринок можна віднести до ринків, що розвиваються, а ВВП на душу населення менше 6000 дол. США. В 2008 також спостерігається збільшення страхових премій в гривневому еквіваленті (520,3 тис. порівняно з 388,2 тис. в 2007), але в зв'язку із зростанням валютного курсу, в доларовому еквіваленті, сума премій на душу населення зменшилася до 67,6 дол. США. Очевидно, такі значення основних макроекономічних показників під середньосвітові майже в 3 рази. Україна потрадає в сегмент страхових ринків, які розвиваються. Поряд з нею знаходяться такі країни, як Болгарія, Литва, Росія та інші.

Уряд кожної країни зацікавлений у розвитку страхового бізнесу, що пов'язано не лише з виконанням соціальних функцій, притаманних страхуванню взагалі, але і суто економічних – збільшенням внеску у ВВП страхових організацій, зменшення грошової маси в готівковому обігу, інвестиційною спрямованістю страхових інституцій, забезпеченням економічної безпеки суб'єктів господарювання від потенційних виробничих ризиків, катастрофізмів природного, екологічного та техногенного характеру.

Аналітики називають такі причини зростання страхового ринку України за останні роки:

- прибутковий вид бізнесу і, очевидно, в останні роки він особливо приваблює іно-

земні інвестори, проте рейтинг національних страхових компаній узагалі не дає твердження. Критичною вважається наявність у страховому портфелі більше 60% транспортних ризиків.

Наявний "бухгалтерський підхід" до управління фінансами страхової компанії, який, в основному, передбачає облік страхових та нестрахових операцій, а не опти-

мічне управління, проте рейтинг національних страхових компаній узагалі не дає твердження. Критичною вважається наявність у страховому портфелі більше 60% транспортних ризиків.

Таблиця 2. Структура страхових премій в Україні в розрізі видів страхування у 2002 – I квартал 2009, %

Вид страхування	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	I кв. 2009
Всього (усі види страхування)	100	100	100	100	100,0	100,0	100	100
Страхування життя	0,1	0,8	1,0	2,5	3,3	4,4	4,6	4,4
Види страхування інші, ніж страхування життя, в тому числі:	99,9	99,2	99,0	97,5	96,7	95,6	95,4	95,6
Державне страхування:	0,5	0,5	0,5	0,6	0,7	0,2	0,1	0,2
Добровільне страхування:	91,0	91,6	95,7	89,6	89,1	87,6	86,9	84,0
особисте:	5,8	4,0	2,1	4,0	5,2	5,7	6,0	3,9
майнове, всього:	77,5	81,7	85,5	81,9	80,4	78,6	76,7	71,8
майнове, без фінансових ризиків	40,5	36,0	39,1	50,3	55,8	57,5	61,4	65,4
відповідальності	7,8	4,9	8,1	3,7	3,5	3,3	4,2	2,1
Обсяг якого страхування, крім державного:	7,9	5,0	2,9	2,2	6,9	7,9	8,4	11,3
В т.ч. страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (за звичайними договорами)	1,4	0,9	0,6	3,4	3,6	5,4	6,1	8,5

мальне управління фінансовими ресурсами страховика. Значна кількість географічного відокремлення структурних підрозділів та співробітників з продажів (страхових агентів, посередників) і децентралізація ускладнює фінансовий контроль за їхньою діяльністю. Так, за даними Держфінпослуг України, за I квартал 2009 були наявні 2859 філій, дирекцій, відділень та представництв в областях, і їхня кількість, порівняно з аналогічним періодом минулого року, зростає.

Крім того, прослідковуються неузгодженість дій регулюючих органів та відсутність консолідованої позиції представників страхового ринку з окремих питань розвитку галузі. Так, наприклад, сьогодні одне з актуальних питань для суб'єктів господарювання – приведення нормативно-правових документів до Закону України "Про акціонерні товариства", який вступив в силу 30 квітня 2009. Виконання прийнятої норми закону спричинить юридичні, фінансово-економічні наслідки, а також фінансові витрати. Сумарні фінансові витрати на приведення у відповідність до нових вимог законодавства для компанії, яка має майже 100 рахунків, становлять 130 594,5 грн. та 1,5-2 місяці часу (реєстраційні збори за отримання документів та нотаріальне їх посвідчення, виготовлення карток із зразками підписів та печаток, штамів, нових бланків договорів страхування, витрати на повідомлення контрагентів, комісійна винагорода банків за відкриття/закриття поточних рахунків тощо), а витрати всього страхового ринку, відповідно, складуть впродовж двох років до 62 млн. грн.

В даному випадку, зміна назви типу організаційно-правової форми у найменуванні акціонерного товариства викликана не господарською необхідністю чи бажанням підприємства, а на виконання вимог Закону. Тобто дії держави призводять до ускладнень в діяльності суб'єктів господарювання та значних грошових витрат.

До тарифуютьовуючих (вартісних) проблем страхового ринку України слід віднести:

- відсутність актуарно обґрунтованих страхових тарифів на основні види страху-

вання. Значна кількість географічного відокремлення структурних підрозділів та співробітників з продажів (страхових агентів, посередників) і децентралізація ускладнює фінансовий контроль за їхньою діяльністю. Так, за даними Держфінпослуг України, за I квартал 2009 були наявні 2859 філій, дирекцій, відділень та представництв в областях, і їхня кількість, порівняно з аналогічним періодом минулого року, зростає.

Крім того, прослідковуються неузгодженість дій регулюючих органів та відсутність консолідованої позиції представників страхового ринку з окремих питань розвитку галузі. Так, наприклад, сьогодні одне з актуальних питань для суб'єктів господарювання – приведення нормативно-правових документів до Закону України "Про акціонерні товариства", який вступив в силу 30 квітня 2009. Виконання прийнятої норми закону спричинить юридичні, фінансово-економічні наслідки, а також фінансові витрати. Сумарні фінансові витрати на приведення у відповідність до нових вимог законодавства для компанії, яка має майже 100 рахунків, становлять 130 594,5 грн. та 1,5-2 місяці часу (реєстраційні збори за отримання документів та нотаріальне їх посвідчення, виготовлення карток із зразками підписів та печаток, штамів, нових бланків договорів страхування, витрати на повідомлення контрагентів, комісійна винагорода банків за відкриття/закриття поточних рахунків тощо), а витрати всього страхового ринку, відповідно, складуть впродовж двох років до 62 млн. грн.

В даному випадку, зміна назви типу організаційно-правової форми у найменуванні акціонерного товариства викликана не господарською необхідністю чи бажанням підприємства, а на виконання вимог Закону. Тобто дії держави призводять до ускладнень в діяльності суб'єктів господарювання та значних грошових витрат.

До тарифуютьовуючих (вартісних) проблем страхового ринку України слід віднести:

- відсутність актуарно обґрунтованих страхових тарифів на основні види страхування. Значна кількість географічного відокремлення структурних підрозділів та співробітників з продажів (страхових агентів, посередників) і децентралізація ускладнює фінансовий контроль за їхньою діяльністю. Так, за даними Держфінпослуг України, за I квартал 2009 були наявні 2859 філій, дирекцій, відділень та представництв в областях, і їхня кількість, порівняно з аналогічним періодом минулого року, зростає.

Крім того, прослідковуються неузгодженість дій регулюючих органів та відсутність консолідованої позиції представників страхового ринку з окремих питань розвитку галузі. Так, наприклад, сьогодні одне з актуальних питань для суб'єктів господарювання – приведення нормативно-правових документів до Закону України "Про акціонерні товариства", який вступив в силу 30 квітня 2009. Виконання прийнятої норми закону спричинить юридичні, фінансово-економічні наслідки, а також фінансові витрати. Сумарні фінансові витрати на приведення у відповідність до нових вимог законодавства для компанії, яка має майже 100 рахунків, становлять 130 594,5 грн. та 1,5-2 місяці часу (реєстраційні збори за отримання документів та нотаріальне їх посвідчення, виготовлення карток із зразками підписів та печаток, штамів, нових бланків договорів страхування, витрати на повідомлення контрагентів, комісійна винагорода банків за відкриття/закриття поточних рахунків тощо), а витрати всього страхового ринку, відповідно, складуть впродовж двох років до 62 млн. грн.

В даному випадку, зміна назви типу організаційно-правової форми у найменуванні акціонерного товариства викликана не господарською необхідністю чи бажанням підприємства, а на виконання вимог Закону. Тобто дії держави призводять до ускладнень в діяльності суб'єктів господарювання та значних грошових витрат.

До тарифуютьовуючих (вартісних) проблем страхового ринку України слід віднести:

- відсутність актуарно обґрунтованих страхових тарифів на основні види страхування. Значна кількість географічного відокремлення структурних підрозділів та співробітників з продажів (страхових агентів, посередників) і децентралізація ускладнює фінансовий контроль за їхньою діяльністю. Так, за даними Держфінпослуг України, за I квартал 2009 були наявні 2859 філій, дирекцій, відділень та представництв в областях, і їхня кількість, порівняно з аналогічним періодом минулого року, зростає.

Крім того, прослідкуються неузгодженість дій регулюючих органів та відсутність консолідованої позиції представників страхового ринку з окремих питань розвитку галузі. Так, наприклад, сьогодні одне з актуальних питань для суб'єктів господарювання – приведення нормативно-правових документів до Закону України "Про акціонерні товариства", який вступив в силу 30 квітня 2009. Виконання прийнятої норми закону спричинить юридичні, фінансово-економічні наслідки, а також фінансові витрати. Сумарні фінансові витрати на приведення у відповідність до нових вимог законодавства для компанії, яка має майже 100 рахунків, становлять 130 594,5 грн. та 1,5-2 місяці часу (реєстраційні збори за отримання документів та нотаріальне їх посвідчення, виготовлення карток із зразками підписів та печаток, штамів, нових бланків договорів страхування, витрати на повідомлення контрагентів, комісійна винагорода банків за відкриття/закриття поточних рахунків тощо), а витрати всього страхового ринку, відповідно, складуть впродовж двох років до 62 млн. грн.

В даному випадку, зміна назви типу організаційно-правової форми у найменуванні акціонерного товариства викликана не господарською необхідністю чи бажанням підприємства, а на виконання вимог Закону. Тобто дії держави призводять до ускладнень в діяльності суб'єктів господарювання та значних грошових витрат.

До тарифуютьовуючих (вартісних) проблем страхового ринку України слід віднести:

- відсутність актуарно обґрунтованих страхових тарифів на основні види страхування. Значна кількість географічного відокремлення структурних підрозділів та співробітників з продажів (страхових агентів, посередників) і децентралізація ускладнює фінансовий контроль за їхньою діяльністю. Так, за даними Держфінпослуг України, за I квартал 2009 були наявні 2859 філій, дирекцій, відділень та представництв в областях, і їхня кількість, порівняно з аналогічним періодом минулого року, зростає.

Рис. 1. Динаміка надходжень страхових платежів та виплат страхових відшкодувань на страховому ринку України 2000–2008 рр. та I кв. 2009 року

